

6.1 Reforma manželského práva

V Augustových časoch sa manželstvá uzatvárali a rozvádzali mimoriadne ľahko. Počet narodených detí v aristokratických rodinách sa prudko znížil, čo sa postupne prejavilo aj v klesajúcom pomere medzi členmi starých rímskych rodov a prepustencov pochádzajúcich z helénskych a orientálnych oblastí.⁹³⁴ Agnátske zväzky postupne podliehali rozkladu. Mnoho patricijských rodín vymrelo. Samozrejme, že značný podiel na strate životov mali aj úmrtia v občianskych vojnách, no Rimania sa k tejto kritickému demografickej situácii stavali skôr ľahostajne. Už Caesar sa na to snažil reagovať zavedením výhod pre mnohohodetné rodiny, napríklad na pozemkoch v Kampánii usadzoval iba tých vojakov, ktorí mali aspoň tri alebo viac detí.⁹³⁵

Počas Augustovej vlády boli vydané tak slávne, ako kontroverzné zákony o manželstve, konkrétne *lex Iulia de maritandis ordinibus* z roku 18 p. n. l. a neskôr *lex Papia Poppaea nuptialis* z roku 9 n. l., ktorý formálne navrhli obaja vtedajší konzuli, Marcus Papius Mutilus a Quintus Poppaeus Secundus. Dejinným paradoxom je, že obaja navrhovatelia neboli ženatí a nemali deti, hoci podľa svojho návrhu by ich stav mal byť opačný.⁹³⁶ Už v klasickom rímskom práve však začali byť obe normy stotožňované a postupne prestalo byť jasné, z ktorého zákona pochádza konkrétne ustanovenie.⁹³⁷ Preto dochádzalo k ich formálnemu splývaniu, ktoré v Gaiových Inštitúciách vystihlo pomenovanie *lex Iulia et Papia Poppaea*.⁹³⁸ Codex Iustinianus sa o nich zmieňuje už ako o *lex Iulia miscel-*

⁹³⁴ VAŇKOVÁ, J.: *Rímske reálie pre právnikov*, s. 125–126. Podobne: RAWSON, B.: Marriages, families, households. In: ERDKAMP, E. (ed.): *The Cambridge Companion to Ancient Rome*. New York: Cambridge University Press, 2013, s. 95–96. Zvlášť mladým mužom z aristokratických radov sa údajne nechcelo vstupovať do manželstva a prevziať na seba rodinné jarmo, lebo radšej trávili dni v zábave spolu s priateľmi a konkubínami. Pozri: WÄCHTER, C. G.: *Ueber Ehescheidungen bei den Römern: Ein Rechtsgeschichtlicher Versuch*. Stuttgart: J. B. Metzler'sche Buchhandlung, 1822, s. 125. Túto skutočnosť však napokon potvrdzuje aj Horatius, keď kritizuje zvyky svojej doby: „Nutno vyhladiť zárodky náruživosti zlé, prísny pak vedením mysl príliš již změkčilou v lepší přetvářet stav. V sedle se udržet nezná svobodný rodem hoch, na lov bojí se jít, za to však zná se v hrě, až již obručí řeckou chceš, či spíš kostkami snad, zákon jež zakázal.“ Pozri: Car. 3, 24, 47–55. Pozri: HORATIUS FLACCUS, Q.: *Ódy a epódy*. Přeložil O. Jiráni. Praha: L. Bradáč, 1923, s. 137.

⁹³⁵ App. Bell. civ. 2, 10. Pozri: APPIÁNOS: *Krize římské republiky. (Římské dějiny II – Občanské války)*, s. 101. Podobne: Dio. 43, 25, 3. Pozri: CASSIUS, D.: *Roman History*. IV. Volume, s. 153.

⁹³⁶ Dio. 56, 10, 3. Pozri: CASSIUS, D.: *Roman History*. VII. Volume, s. 25.

⁹³⁷ TREGGIARI, S.: *Roman Marriage: Iusti Coniuges From the Time of Cicero to the Time of Ulpian*. New York: Oxford University Press, 2002, s. 60.

⁹³⁸ Gai. Inst. 1, 145. Pozri: GAIUS: *Učebnice práva ve čtyřech knihách*, s. 81.

la, teda o „zmiešaných zákonoch“.⁹³⁹ Zriedkavejšie sa im pripájal prívlastok „*novae leges*“, čím ich stavali do protikladu k Zákonom XII. tabúl. Údajne sa skladali z dvoch kľúčových častí o manželskom (*pars nuptialis*) a dedičskom (*pars caducaria*) práve.⁹⁴⁰

Ani týmto zákonom sa však v dejinách romanistiky nevyhla vedecká kontroverzia o časovom vymedzení ich platnosti a účinnosti. Všetko sa to začalo rozsiahlym výskumom Johanna G. Heinecciusa (1681 – 1741), ktorý v roku 1726 vydal dielo *Ad legem Juliam et Papiam Poppaeam Commentarius*. Podľa jeho záveru sa *lex Iulia de maritandis ordinibus* stala platným právom až v roku 4 n. l.⁹⁴¹ V roku 18 p. n. l. mal síce Augustus predložiť tento návrh ľudovému zhromaždeniu, ale jeho úsilie malo prepadnúť vzhľadom na nepokoje, ktoré *rogatio* vyvolala.⁹⁴²

Po dlhšom období ho dokázal presadiť až v roku 4 n. l. za konzulátu Sexta Catusa a Gnaea Saturnina. Pod vplyvom všeobecného nátlaku však jeho účinnosť suspendoval (*vacatio legis*) o tri roky, aby sa naňho rímska spoločnosť mohla pripraviť. Táto lehota však bola údajne po búrlivých protestoch rímskych jazdcov predĺžená o ďalšie dva roky. Keď tento zákon ešte stále nebol akceptovaný ani v roku 9 n. l., konzuli museli vypracovať miernejšiu obdobu tohto predpisu, ktorá pristupovala k bezdetným osobám zmierlivejšie. Práve preto hovoríme o skombinovanom zákone *Iulia et Papia Poppaea*.⁹⁴³

Na tomto mieste sa teórie nekončia. Augustus sa snád pokúšal neúspešne zaviesť manželské zákony už okolo roku 27 p. n. l., čo niektorí romanisti odvodzujú od jednej z Propertiových elégií. V druhej knihe sa totiž básnik obracia na svoju milenkku Cynthiu a s radosťou jej oznamuje, že bližšie neurčený zákon o manželstvách nebol prijatý kvôli veľkej nespokojnosti. Doslova hovorí: „*Caesar*

⁹³⁹ C. 6, 40, 2.

⁹⁴⁰ SCHULIN, F.: *Lehrbuch der Geschichte des Römischen Rechtes*. Stuttgart: Verlag von F. Enke, 1889, s. 99 (Hoci z ďalšieho výkladu vyplynie, že v tomto ohľade je nutné zachovať k tomuto autorovi istú rezervovanosť).

⁹⁴¹ JÖRS, P.: *Die Ehegesetze des Augustus*. Marburg: N. G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, 1894, s. 2.

⁹⁴² Títo učenci sa odvolávali na správu o nepokojoch v Dio. 54, 10, 1-3, no Dio Cassius predsa opisuje nepokoje počas Augustovej neprítomnosti v roku 19 p. n. l. a Augustov šťastný návrat a ponuku na prevzatie dozoru nad mravmi. Pozri: CASSIUS, D.: *Roman History*. VI. Volume. Preložil H. B. Foster. London: W. Heinemann, 1917, s. 307.

⁹⁴³ WÄCHTER, C. G.: *Ueber Ehescheidungen bei den Römern: Ein Rechtsgeschichtlicher Versuch*. Stuttgart: J. B. Metzler'sche Buchhandlung, 1822, s. 126. Rovnako PUCHTA, G. F.: *Cursus der Institutionen und Geschichte des römischen Zivilprocess*, s. 297; RUDORFF, A. F.: *Römische Rechtsgeschichte*. Erster Band, s. 69–70.; taktiež SCHULIN, F.: *Lehrbuch der Geschichte des Römischen Rechtes*. Stuttgart: Verlag von F. Enke, 1889, s. 99. Posledný z nich však prijatie *Lex Iulia et Papia Poppaea* datuje dokonca až do roku 12 n. l.

je veľký, ale je veľký len vo vojne. Podrobiť si národy je predsa ničím v porovnaní s láskou. Prečo by som mal synov ponúknuť štátu, keď nikto z mojej krvi nebude vojakom.“⁹⁴⁴ Predpokladá sa, že túto časť svojich básní vydal približne v rokoch 27 – 26 p. n. l., pričom v treťom pokračovaní svojho diela už zmieňoval smrť Augustovho designovaného následníka Marcella v roku 23 p. n. l.⁹⁴⁵ Aké manželské zákony Caesara Augusta spomína? Skutočnosťou však je, že akékoľvek ďalšie indicie k tomu chýbajú. Išlo však – tak či tak – o neúspešný pokus.

V septembri 1890 bol na niekdajšom Marsovom poli v Ríme objavený nápis, ktorý obsahoval znenie *senatusconsultum de ludis saecularibus*, ktoré sa zaoberalo určitými aspektmi pripravovaných Storočných hier. Bolo datované do roku 17 p. n. l. Zistilo sa, že predmetné uznesenie senátu viackrát odkazovalo na *lex Iulia de maritandis ordinibus*. Zmieňuje sa o tom, že neženatí (*qui nondum sunt maritati*) môžu tieto slávnosti navštíviť a z právneho hľadiska išlo o ustanovenie výnimky spod tohto zákona.⁹⁴⁶

Nemožno opomenúť ani zmienky v neprávnych prameňoch. V básni *Carmen Saeculare* oslavoval Horácius viaceré opatrenia v prospech mnohopočetných rodín.⁹⁴⁷ Dio Cassius datuje rozsiahlu diskusiu o inštitútoch tohto zákona do roku 18 p. n. l.⁹⁴⁸ Augustove veľké procesné zákony z roku 17 p. n. l. predsa tiež odkazovali na právo troch detí. Zapadá to aj do dejinného rámca, keď rok pred tým ponúkli Augustovi *cura legum et morum* a prisahali splniť všetko, čo zakotvia *leges Augustae* (pozri predchádzajúce výklady v kapitole 2.2). Preto dnes nemožno spochybníť, že *lex Iulia de maritandis ordinibus* prijali v roku 18 p. n. l. a *lex Papia Poppaea* potom v roku 9 n. l.

Napriek uvedeným rokom však nemožno pochybovať o tom, že manželské zákony vyvolali mimoriadnu spoločenskú diskusiu, ba až napätie. Suetonius uvádza, že na istých verejných hrách sa mali jazdci dožadovať úplného zrušenia týchto zákonov, čo Augustus odmietol veľmi príznačným gestom. Dal si priviesť

⁹⁴⁴ Prop. 2, 7. Pozri: PROPERTIUS, S.: *The Complete Elegies*. Translated by V. Katz. Princeton: Princeton University Press, 2004, s. 105.

⁹⁴⁵ JÖRS, P.: *Die Ehegesetze des Augustus*. Marburg: N. G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung, 1894, s. 6. Podobne WALTER, F.: *Geschichte des römischen Rechts bis auf Justinian*. Erster Teil. Bonn: E. Weber, 1860, s. 517. Často sa odvolávajú aj na nejasnú zmienku o činoch v priebehu Augustovho šiesteho konzulátu (27 p. n. l.) v Tac. Ann. 3, 28. Pozri: TACITUS, P. C.: *Agricola, Anály, Germánia, História*, s. 167.

⁹⁴⁶ CSILLAG, P.: *The Augustan Laws in Family Relations*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1976, s. 31, s. 221.

⁹⁴⁷ CS 17-20. Pozri: HORACE: *The Odes and Carmen Saeculare*. Translated by J. Conington. London: George Bell & Sons, 1892, s. 128.

⁹⁴⁸ Dio. 54, 16, 1-7. Pozri: CASSIUS, D.: *Roman History*. VI. Volume, 323-325.

deti všeobecne obľúbeného Germanica a „ukazoval ich jazdcom, pričom im posunkami a mimikou naznačoval, aby si vzali príklad z tohto muža“.⁹⁴⁹

Z obsahového hľadiska táto reforma prikázala rímskym občanom žiť v manželstve. Muži boli povinní plniť túto povinnosť od 25. – 60. roku života. Ženy mali túto dobu určenú od 20. do 50. narodenín. Každá osoba žijúca v manželstve mala mať určitý počet detí, spravidla rímski občania (*ingenui*) najmenej tri a prepustenci štyri deti. Osobám, ktoré splnili tieto požiadavky, zákon priznával rôzne výhody, predovšetkým *ius trium (quattuor) liberorum*. Muži a ženy s tromi deťmi (prepustenci so štyrmi) boli oslobodení od povinnosti uzatvárať nové manželstvo v prípade rozvodu či smrti druhého z manželov. Ženy s tromi deťmi sa pokladali za natoľko zrelé, že nemuseli mať poručníka, čo bolo privilegium, ktoré dovtedy bolo priznané len vestálkam.⁹⁵⁰

Osoby, ktoré mali v Ríme tri deti, v Itálii štyri a v provinciách päť detí, boli oprávnené odmietnuť prevzatie poručníctva alebo opatrovníctva. Tejto verejnej povinnosti sa mohli zbaviť z titulu svojej mnohodetnosti. Do tohto počtu sa započítavali len živé deti, bez ohľadu na to, či boli pod otcovskou mocou.⁹⁵¹ Z rovnakého dôvodu mohli byť oslobodení spod povinnosti vykonávať funkciu sudcu v civilnom, alebo trestnom konaní.⁹⁵² V kolegiátnom systéme magistrátov záviselo čestné prvenstvo jedného z nich od počtu detí. Gellius vo svojich Atických nociach uvádza, že siedma kapitola Júliovho zákona zverovala čestné predsedníctvo tomu z konzulov, ktorý mal viac detí ako jeho kolega. Ten mal právo ako prvý vstúpiť do miestnosti.⁹⁵³ Ak mal prepustenec aspoň dve deti pod otcovskou mocou, boli jeho povinnosti voči patrónovi oslabené. Za určitých podmienok mohol byť z dôvodu počtu detí celkom zbavený povinnosti pracovať pre patróna.⁹⁵⁴

V prípade, ak sa osoba nemohla preukázať stanoveným počtom detí, bola povinná sa po rozvode znovu vydať (oženiť) do 18 mesiacov od ukončenia prvého manželstva. Ovdovelá žena bola tiež povinná podrobiť sa zákonným lehotám a vydať sa najneskôr do dvoch rokov od smrti manžela. Na druhej strane však nebolo prípustné, aby vstúpila do manželstva pred uplynutím smútočného roku (*tempus lugendi*), ktorý kvôli prípadnému tehotenstvu trval desať me-

⁹⁴⁹ Suet. Aug. 34. Pozri: SUETONIUS, G. T.: *Životopisy rímskych cisárov*, s. 71. Vzhľadom na roky narodenia Germanicových detí sa táto udalosť mohla uskutočniť na sklonku Augustovej vlády, zrejme po promulgácii Lex Papia Poppaea v roku 9 n. l.

⁹⁵⁰ Gai. Inst. 1, 145. Pozri: GAIUS: *Učebnice práva ve čtyřech knihách*, s. 81.

⁹⁵¹ Iust. Inst. 1, 25. Pozri: *Iustiniani Institutiones*, s. 83. Podobne Mod. D. 27, 1, 2, 2.

⁹⁵² GARDNER, J.: *Family and Familia in Roman Law and Life*, s. 47.

⁹⁵³ Gell. NA. 2, 15, 4. Pozri: GELLIUS, A.: *Die Attischen Nächte*. Erster Band, s. 122–123.

⁹⁵⁴ Paul. D. 38, 1, 37, 1.

siacov. Ak by porušila túto lehotu, postihla by ju infámia a nové manželstvo by bolo neplatné.⁹⁵⁵

Osobám, ktoré boli slobodné (*caelebs*) v rozpore s ustanoveniami tohto zákona, zákon ukladal najrozličnejšie majetkové ujmy, najmä v dedičskom práve. To isté platilo pre bezdetné páry (*orbis*). Stávali sa nespôsobilými na nadobúdanie pozostalosti z testamentu (*incapaces*), a to neženatí úplne a bezdetní spoločne ich podielu.⁹⁵⁶ To platilo aj pre odkazy. Táto časť z pozostalosti sa ako *caducum* priznala iným dedičom (či odkazovníkom), ktorí mali aspoň jedno dieťa, v opačnom prípade prepadla v prospech *fiscu*. Neženatí a bezdetní však mohli naďalej nadobúdať fideikomisy. Júliov zákon ich z tejto oblasti nevylúčil. Až v roku 74 n. l. sa na základe *Sc. Pegasianum* tejto skupine odňalo aj toto oprávnenie, pričom majetok z fideikomisov bol podriadený režimu dosiaľ platnému pre pozostalosť a odkazy.⁹⁵⁷ Tieto sankcie čiastočne zrušil cisár Konštantín I. pod vplyvom kresťanskej náuky o celibáte ako určitom druhu ideálu.

Zákon zakazoval senátorom uzavrieť manželstvo s prepustenkyňami a herečkami, ako aj so ženami, ktorých čo len jeden z rodičov vykonával herecké remeslo.⁹⁵⁸ Rovnaké pravidlá platili aj pre ich mužských a ženských potomkov do tretieho stupňa príbuznosti, teda vrátane pravnukov a pravnučiek.⁹⁵⁹ Tento zákaz sa nevzťahoval na takú dcéru senátora, ktorá sa stala herečkou alebo prostitútkou, keďže tá svoju česť už stratila.⁹⁶⁰ Hoc by bol prepustenec adrogovaný na slobode narodeným občanom, čím by nadobudol v rámci jeho rodiny určité práva, to nemení nič na skutočnosti, že manželstvo so ženami senátorského stavu ostalo preňho naďalej vylúčené.⁹⁶¹ Prepustenkyňa sa však predsa len mohla stať právoplatnou manželkou senátora v prípade, ak to povolil cisár, čo však bolo skôr výnimočné.⁹⁶²

Všetkým slobodným mužom (*ingenui*) zákon zakázal uzavrieť manželstvo so ženami postihnutými infámiou, najmä s prostitútkami, cudzoložnicami a kupliarkami. Z toho vyplýva, že muži narodení na slobode (ale nie senátori) boli oprávnení uzavrieť právoplatné manželstvo s prepustenkyňou. Tento zákon teda zrušil všeobecný zákaz sobášov medzi *ingenui* a libertínmi, pričom túto relatív-

⁹⁵⁵ SOMMER, O.: *Učebnice soukromého práva římského*. I. díl, s. 168.

⁹⁵⁶ Gai. Inst. 2, 111. Pozri: GAIUS: *Učebnice práva ve čtyřech knihách*, s. 123.

⁹⁵⁷ Gai. Inst. 2, 286. Pozri: GAIUS: *Učebnice práva ve čtyřech knihách*, s. 173.

⁹⁵⁸ Za herca sa považoval každý, kto vystúpil na javisko a predvádzal nejakú činnosť. Športovci a technický personál divadla nebol stigmatizovaný infámiou. Bližšie pozri: LENHARTOVÁ, K.: *Infames v Corpus Iuris civilis – Digesta*. In: *Právo a hodnoty*, s. 33–34.

⁹⁵⁹ Paul. D. 23, 2, 44. Pozri: *Corpus Iuris Civilis*. Digesta. Tomus I., s. 512.

⁹⁶⁰ Paul. D. 23, 2, 47.

⁹⁶¹ Marc. D. 23, 2, 32.

⁹⁶² Ulp. D. 23, 2, 31.

nu manželskú prekážku ponechal len v prípade osôb zo senátorského stavu.⁹⁶³ Platila však zásada, že slobodná žena nemohla uzavrieť manželstvo s prepustencom, ktorého prepustila na slobodu za týmto účelom (*matrimonii causa*). Naopak, muž toto právo mal.⁹⁶⁴

Zákon ponechával v platnosti aj také manželstvá, ktoré sa priečili jeho ustanoveniam. Za nedodržanie zákazu ukladal majetkové tresty. To znamená, že deti pochádzajúce z tohto manželstva sa napriek tomu pokladali za zákonné. Z toho hľadiska sa tento zákon kvalifikoval ako *lex minus quam perfecta*, keďže s následkom porušenia zákona sa nespájala neplatnosť úkonu, ale iná sankcia.⁹⁶⁵ Až neskôr, na základe *oratio Marci et Commodi* sa zaviedla sankcia absolútnej neplatnosti podobného manželského zväzku, čo sa prenieslo aj do Digest.⁹⁶⁶

Kde sa nemohlo uzavrieť manželstvo, tam prichádzal do úvahy konkubinát. V literatúre sa možno stretnúť aj s teóriou, podľa ktorej Augustove manželské zákony explicitne zakotvili konkubinát ako právny pomer podľa vzoru manželstva, resp. dokonca malo ísť o nejaké manželstvo nižšieho stupňa, podmanželstvo. Autorom týchto úvah bol pôvodne Cuiacius, no rozpracovali ju aj ďalší romanisti. Keďže konkubinát spočíval na zásade monogamie a zároveň v ňom boli včlenené ďalšie prvky manželstva, charakterizovali ho ako určitú formu morganatického zväzku blízku manželstvu (*semimatrimonium*).⁹⁶⁷ Táto teória však podľahla značnej kritike presadzujúcej faktické poňatie konkubinátu. Podľa nej nejde o právny inštitút, ale o holú skutočnosť, pričom Marciánov výrok „*per leges nomen assumpsit*“ v D. 25, 7, 3, 1 je nutné interpretovať reštriktívne. Právny význam konkubinátu sa tak bagatelizuje na netrestnosť súložie v tomto zväzku podľa *Lex Iulia de adulteriis*.⁹⁶⁸

Lex Iulia et Papia Poppaea zrušil Justinián konštitúciou z roku 531 zahrnutou v C. 6, 40, 2. Rozhorčoval sa nad nespravodlivosťou tejto zákonnej úpravy, pod-

⁹⁶³ Cels. D. 23, 2, 23.

⁹⁶⁴ Gai. Inst. 1, 19. Pozri: GAIUS: *Učebnice práva ve čtyřech knihách*, s. 45. Rovnako pozri: BĚLOVSKÝ, P.: Propuštěnci a jejich milenky podle římského práva. In: *Ius Romanum: Sborník z konference Diskriminace v římském právu*, s. 44–45.

⁹⁶⁵ TREGGIARI, S.: *Roman Marriage: Iusti Coniuges From the Time of Cicero to the Time of Ulpian*, s. 63–64.

⁹⁶⁶ Mod. D. 23, 2, 42, 1: ide o generálne ustanovenie neplatnosti manželstva, ktoré sa priečilo zákonu. Ďalej napr. Paul. D. 23, 2, 16, podľa ktorého vydajom senátorovej dcéry za prepustenca nevzniká platné manželstvo. Napokon možno uviesť aj Pap. D. 23, 2, 34, 3: otcovo vylúčenie zo senátu nekonvaliduje manželstvo medzi jeho dcérou a prepustencom.

⁹⁶⁷ K zástancom tejto teórie patril aj: MOMMSEN, T.: *Römisches Strafrecht*, s. 693. Komplexne o tejto problematike pojednáva: REBRO, K.: *Konkubinát v práve rímskom od Augusta do Justiniána*. Bratislava: Právnická fakulta Slovenskej univerzity, 1940, s. 16–19.

⁹⁶⁸ PUCHTA, G. F.: *Cursus der Institutionen*. Zweiter Band. Fünfte Auflage. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1857. s. 310. Podobne MEYER, P.: *Der römische Konkubinät nach den Rechtsquellen und den Inschriften*. Leipzig: Verlag von B. G. Teubner, 1895, s. 28 a nasl.

ľa ktorej vdovy nemohli žialiť za svojimi manželmi, ale museli sa znovu vydať s cieľom plodiť deti. V duchu kresťanskej náuky si predsa manželia sľubovali vernosť naveky. Preto pokladal za potrebné zrušiť zákon, ktorý navádzal na krivo-prísazníctvo a paradoxne uvoľňoval mravy. Justinián nepopieral legitimitu cieľa tohto zákona – zvýšenie rímskej populácie – ale odporoval prostriedkom, ktoré zákon volil. Nemožno však opomenúť ani to, že zákaz manželstiev senátorov s herečkami zrušil už Justinus I. na popud svojho synovca, ktorý zahorel láskou k cirkusantke Theodore, ktorá sa neskôr stala cisárovnou (C. 5, 4, 23, 1). Napokon tresty za celibát odvolal už Konštantín Veľký v roku 320 n. l.⁹⁶⁹ Augustove manželské normy boli zrušené ako pohanské a nezodpovedajúce požiadavkám vtedajšej spoločnosti.

Augustus presadzoval tieto zákony zo všetkých síl a urobil mnoho opatrení, aby boli uvedené do života. Obe Iulie, dcéru i vnučku potrestal vyhnanstvom za cudzoložný spôsob života. Dokonca zakázal uznať a živiť dieťa svojej vnučky Iulie, ktoré sa narodilo po jej odsúdení.⁹⁷⁰ Taktiež neváhal vyhostiť už vtedy slávneho básnika Ovídia, ktorý vo svojich *Láskach (Amores)* a *Umení milovať (Ars amatoria)* priveľmi nabádal Rimanov k frivolnosti.

Bola však jeho snaha úspešná? K tomu sa kriticky vyjadril napríklad Tacitus vo svojich *Letopisoch*: „*Tým však sobáše neboli častejšie, ani sa nevychovávalo viac detí, keďže bolo výhodnejšie nemať dedičov; naproti tomu počet ohrozených sankciami zákona vzrastal, pretože podozrievania udavačov rozvracali všetky rodiny, a ako pred tým neresti, tak teraz boli metlou zákony.*“⁹⁷¹ Podľa tohto historika boli Augustove rodinné zákony neefektívne a vo svojej podstate úplne zlyhali pri dosahovaní svojho cieľa.

Ako uzatvára Karol Rebro: „*Snahy po ozdravení rodinnej morálky ostali bez žiaducej ozveny. Ale Augustus, majúci na zreteli záujmy národa, kráčal rovno za cieľom. Sociálna skutočnosť však našla cesty ako obchádzať prísne ustanovenia. Augustus niekde v dobrej snahe predbiehal sociálnym pomerom a aspiráciám Rimanov. Preto sa nezlepšila pohlavná morálka, a preto zostal celibát stále v móde. Všetky tieto jeho snahy a zákroky predsa neboli celkom zbytočné. Pôsobili ako uzda, aj keď slabá, morálnemu zostupu Rimanov. Skutočná náprava totiž predpokladala iné sily, než zákon.*“⁹⁷²

⁹⁶⁹ C. 8, 58, 1. Pozri k tomu: CORBETT, P. E.: *The Roman Law of Marriage*. Oxford: Clarendon Press, 1930, s. 121.

⁹⁷⁰ Suet. Aug. 65. Pozri: SUETONIUS, G. T.: *Životopisy rímskych cisárov*, s. 85.

⁹⁷¹ Tac. Ann. 3, 25. Pozri: TACITUS, P. C.: *Agricola, Germánia, Anály, História*, s. 165–166.

⁹⁷² REBRO, K.: Cisár Augustus – zákonodarca. In: *Právny obzor*, roč. 24. Bratislava: Právnická jednota na Slovensku, 1941, s. 119.